

جانشین سهیلی شد و پس از مدتی دوباره سهیلی جای قوام را گرفت، ولی ساعد همچنان وزیر امور خارجه ایران بود. علت این حضور پر دوام در مقام وزارت امور خارجه اهمیت ارتباط نزدیک و حسنه او با اتحاد جماهیر شوروی، پیروز بزرگ جنگ و فاتح بعدی برلین بود که بخش مهمی از شمال ایران از جمله آذربایجان را در اشغال خود داشت و ایرانیان بیمناک امیدوار بودند که با پایان جنگ این خرس قدر قدرت خاک ایران را ترک کرده و از مطامع تاریخی خود برای دستیابی به آذربایجان دست بکشد. ساعد به عنوان وزیر امور خارجه نقش کلیدی در انعقاد پیمان سه‌گانه که در زمستان ۱۳۲۰ در تهران به تصویب مجلس رسید، داشت و با همکاری سفرای انگلیس، آمریکا و مولوتف، زمینه آن در مسکو فراهم کرده بود. در حالی که کنفرانس تهران با حضور سران سه کشور آمریکا، بریتانیا و شوروی بدون اطلاع دولت ایران در زمان وزارت امور خارجه او برگزار شد که نشانه ضعف دولت بود اما اهمیت دوچندان سیاست خارجی، مجلس شورای ملی را در یک جلسه خصوصی به این تصمیم رساند که در روز ۲۷ اسفندماه ۱۳۲۲ ساعد را برای ادامه زمامداری برگزیند. علت اصلی این انتخاب، روابط نزدیک ساعد با شوروی‌ها بود و نمایندگان احساس می‌کردند ساعد بهترین فرد برای حل مشکلات بین ایران و شوروی است. او طی هشت ماه نخست‌وزیری دو بار کابینه خود را ترمیم کرد و در هر سه کابینه سمت وزارت خارجه را، خود برعهده داشت.

با توجه به اشغال ایران توسط متفقین هر سه این قدرت‌ها مایل بودند از این موقعیت برای کسب امتیازات بیشتر از ایران بهره‌برند و بر همین اساس علاوه بر شرکت‌های انگلیسی و آمریکایی که به دنبال امتیاز نفت مناطق جنوب شرقی ایران بودند، شوروی نیز موضوع نفت شمال را مطرح کرد و حزب توده نیز با عنوان سیاست موازنه مثبت از آن طرفداری کرده و در کشور جنجال به راه انداخت. طرفداران نظریه موازنه مثبت مطرح می‌کردند که چون بریتانیا از امتیاز نفت جنوب ایران بهره‌مند است بنابراین ایران باید امتیاز نفت شمال را به شوروی واگذار کند تا بین این دو قدرت جهانی در ایران موازنه برقرار شود. احسان طبری در مقاله‌ای در روزنامه «مردم» در ۲۳ آبان ۱۳۲۳ مسئله نفت را تشریح کرد و نوشت: «به همان ترتیب که ما برای انگلستان در ایران منافع قائلیم و علیه آن صحبت نمی‌کنیم، باید معترف باشیم که دولت شوروی هم از لحاظ امنیت خود در ایران منافع جدی دارد... اگر دولت آقای ساعد واقعاً میهن‌پرست بود این نکات را در نظر می‌گرفت. اگر دولت ساعد و طرفداران ایشان معتقدند که ادامه یک سیاست ضدشوروی در ایران ممکن است، دچار خط بزرگی شده‌اند.» در اواخر آبان ۱۳۲۳ در حالی که روابط شوروی با ایران به شدت تیره شده بود، محمد ساعد از نخست‌وزیری کناره‌گیری کرد. شرکت انگلیسی «شل» و شرکت آمریکایی «استاندارد واکیون» و کمپانی آمریکایی «سینگر» خواستار امتیاز قسمت جنوب شرقی ایران بودند و پیشنهادات مشابه به سوی ایران سرازیر شده بود و در چنین شرایطی ساعد در جلسه ۲۷ مهرماه ۱۳۲۳ در مجلس گفت که قبل از روشن شدن اوضاع اقتصادی و مالی دنیا و استقرار صلح عمومی، مطالعه اعطای هیچ گونه امتیاز خارجی مقتضی و ضروری نیست. سرگئی کافتارادزه، قائم‌مقام کمیسر امور خارجه شوروی که تا پیش از جواب منفی ایران به آن‌ها، پیگیرکننده پیشنهاد نفتی کشورش به ایران بود، کنفرانس مطبوعاتی تشکیل داد و دولت ساعد را متهم به تیرگی روابط دو کشور کرد. از این‌روز پنج‌ماه آبان‌ماه ۱۳۲۳ میتینگ مفصل و گسترده‌ای از طرف حزب توده و با همکاری نظامیان مسلح شوروی در تهران برگزار شد و شعارهای تند علیه ساعد سرگرفت. پس از این تجمع، دکتر محمد مصدق نطق مفصلی را در مجلس در حمایت از ساعد در رد پیشنهاد نفتی شوروی ایراد کرد تا این قضایی که توسط حزب توده شکل گرفته بود شکسته شود.

زمانی که ایران، اسرائیل را به رسمیت شناخت حدود ۵۰ کشور پیش از آن، اسرائیل را به رسمیت شناخته بودند و ایران پس از ترکیه دومین کشور منطقه بود که اسرائیل را به رسمیت می‌شناخت. نصرالله

ایران در سازمان ملل، به اطلاع نماینده دولت اسرائیل در سازمان ملل رساند که از این پس دولت ایران، دولت اسرائیل را به صورت دوفاکتو یا عملاً به رسمیت شناخته است و

حسین علاء در سال ۱۳۳۰ در جشنی به مناسبت استقلال اسرائیل شرکت کرد. بدین ترتیب شناسایی اسرائیل به صورت دوفاکتو اجرا شد و ایران سرکنسولگری خود را در اورشلیم دایر نمود و رضا صفی‌نیا به‌عنوان نماینده ویژه در اسرائیل انتخاب شد

۱۳۲۷ رخ داد که در پی آن، حزب توده غیرقانونی و تعقیب اعضا و هواداران این حزب و همچنین سایر کنشگران سیاسی و مطبوعات آغاز شد. دولت ساعد حکومت نظامی اعلام و بلافاصله سیدابوالقاسم کاشانی را دستگیر و ابتدا در قلعه فلک‌الافلاک خرم‌آباد زندانی و سپس به لبنان تبعید کرد. انتخابات اولین دوره مجلس سنا و شانزدهمین دوره مجلس شورای ملی در اواخر دوره نخست‌وزیری ساعد برگزار شد. پس از افتتاح دو مجلس در فروردین ۱۳۲۹ از نخست‌وزیری کناره گرفت. در اردیبهشت ۱۳۲۹ به‌عنوان سناتور انتصابی آذربایجان غربی منصوب شد و چهار ماه بعد او را با سمت سفیر کبیر به ترکیه فرستادند. در اوایل سال ۱۳۳۱ از کار کناره گرفت. در دوره دوم مجلس سنا در اسفند ۱۳۳۲ مجدداً سناتور آذربایجان غربی شد و این مقام را در دوره پنجم نیز احراز کرد. در سال ۱۳۳۴ به‌عنوان سفیر ایران در دربار پاپ به واتیکان رفت.

شناسایی اسرائیل

یکی از مهم‌ترین تصمیمات سیاست خارجی دولت ساعد، شناسایی اسرائیل به‌صورت دوفاکتو به‌رغم مخالفت اولیه ایران با تشکیل چنین دولتی بود. این اقدام با واکنش شدید رهبران عرب از جمله جمال عبدالناصر روبه‌رو شد. نخستین جلسه دولت دوم ساعد مراغه‌ای در ۷ اسفند ۱۳۲۸ تشکیل شد و حسین علاء، سفیر سابق ایران در ایالات متحده را به‌عنوان وزیر امور خارجه در نظر گرفت. این در حالی بود که در روز یکشنبه ۸ آذر ۱۳۲۶ برابر با ۲۹ نوامبر ۱۹۴۷ مجمع عمومی سازمان ملل، طرح پیشنهادی کمیسیونی متشکل از ۱۱ عضو سازمان ملل مبنی بر تقسیم سرزمین فلسطین به دو منطقه یهودی و عرب را به تصویب رسانده بود. نصرالله انتظام به‌عنوان نماینده ایران در سازمان ملل که عضو کمیسیون بود با این طرح مخالفت کرده و طرح ایجاد کشور واحد فلسطینی که به صورت فدرال به دو منطقه یهودی و مسلمان تقسیم شود، ارائه داده بود. ایران در مجمع عمومی نیز در کنار سایر کشورهای اسلامی به طرح دو دولت رای مخالف داده بود. این پیشنهاد با ۳۳ رای موافق، ۱۳ رای مخالف و ۱۰ رای ممتنع تصویب گردید و نمایندگان دولت‌های عرب به نشانه اعتراض سالن مجمع عمومی را ترک کردند. اسرائیل در روز جمعه ۲۴ اردیبهشت ۱۳۲۷ برابر با ۱۴ مه ۱۹۴۸ اعلام استقلال کرد. هنگامی که دولت اسرائیل تقاضای عضویت در سازمان ملل را نمود، کشورهای اسلامی به استثنای ترکیه با آن مخالفت کردند ولی سرانجام سازمان ملل در ۱۱ مه ۱۹۴۹ قطعنامه‌ای دائر بر پذیرفتن عضویت اسرائیل صادر کرد. سپس ایران توسط دولت محمدساعد مراغه‌ای در جلسه یکشنبه ۱۴ اسفندماه ۱۳۲۸ برابر با ۵ مارس ۱۹۵۰ اسرائیل را به صورت دوفاکتو یا عملاً به رسمیت شناخت و اعلامیه رسمی آن در مطبوعات حدود ۱۰ روز بعد در ۲۳ اسفند انتشار یافت و ایران سرکنسولگری خود را در آنجا دایر نمود. ویلیام شوکران در کتاب «آخرین سفر شاه» درباره شناسایی اسرائیل توسط دولت ایران می‌گوید: «شناسایی دوفاکتوی اسرائیل تصمیم شخصی شاه نبود، بلکه محمدساعد مراغه‌ای با مطالبه ۴۰۰ هزار دلار، موافقت هیئت‌وزیران را جلب و شاه را متقاعد ساخت که این شناسایی خدمت به منافع ملی ایران است. این گزارش به معنای دریافت رشوه از سوی ساعد مراغه‌ای از اسرائیل در رسانه‌ها مطرح شده است؛ در حالی که گزارش‌های تاریخی نشان می‌دهد که ساعد مراغه‌ای با وجود سال‌ها نخست‌وزیری و وزارت و وضعیت مالی عادی داشت و از ثروت و دارایی‌های چندانی بر خوردار نبود که با این عدد هنگفت به‌هیچ‌وجه سازگار نیست و در صورت صحت این گزارش به احتمال زیاد این مبلغ ادعایی به دولت ایران پرداخت شده است نه شخص ساعد مراغه‌ای.

زمانی که ایران، اسرائیل را به رسمیت شناخت حدود ۵۰ کشور پیش از آن، اسرائیل را به رسمیت شناخته بودند و ایران پس از ترکیه دومین کشور منطقه بود که اسرائیل را به رسمیت می‌شناخت. نصرالله انتظام نماینده دائمی ایران در سازمان ملل، به اطلاع نماینده‌ی اسرائیل در سازمان ملل رساند که از این پس دولت ایران، دولت اسرائیل را به صورت دوفاکتو یا عملاً به رسمیت شناخته است و حسین علاء در سال ۱۳۳۰ در جشنی به مناسبت استقلال اسرائیل شرکت کرد. بدین ترتیب شناسایی اسرائیل به صورت دوفاکتو اجرا شد و ایران سرکنسولگری خود را در اورشلیم دایر نمود و رضا صفی‌نیا به‌عنوان نماینده ویژه در اسرائیل انتخاب شد.

البته در این میان طیفی از علمای دینی در مقابل این عمل خاموش ننشستند و دست به اعتراض زدند که واکنش ابوالقاسم کاشانی جدی‌تر و شدیدتر بود. او در بیانیه‌ای «علیه یهودیان اعلام جهاد کرد و از عموم برادران دینی دعوت نمود تا به منظور تظاهرات راجع به قضیه مسلمانان و یهودی‌ها» گرد هم آیند.

در دوره نخست‌وزیری دکتر محمد مصدق، روابط با اسرائیل قطع و کنسولگری ایران در اسرائیل تعطیل شد، اما با وقوع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، روابط ایران و اسرائیل مجدداً از سر گرفته شد و تا بهمن ۱۳۵۷، روزبه‌روز در عرصه‌های مختلف سیاسی، نظامی، امنیتی و اقتصادی گسترش یافت؛ به‌طوری‌که طرفین را به متحدین منطقه‌ای تبدیل نمود.

گفته می‌شود کابینه‌های رزم‌آر و علاء تمایل به شناسایی «دوژوره» یا بالقوه اسرائیل داشتند. تلاش دولت ایران در آن دوره برای هماهنگی سیاست خارجی ایران با غرب و به‌ویژه

آمریکا از دلایل عمده این پذیرش بود؛ در حالی که دولت دلایل دیگری چون بهره‌گیری از کمک مهندسان کشاورزی اسرائیل و حفاظت از حقوق و منافع ایرانیان مقیم اسرائیل و پیگیری سیاسی و حقوقی این افراد که حدود صد هزار نفر برآورد می‌شد، اعلام کرد. در راستای پیگیری امور این اتباع ایرانی، دولت، عباس صیقل را به آنجا اعزام کرد. اما بنا بر اظهارات محمدساعد مراغه‌ای، نخست‌وزیر وقت ایران، چون «انجام وظایف محوله برای مأمور ایرانی بدون هیچ نوع رسمیت مصادف با مشکلاتی شده بود» دولت نیاز به شناسایی را احساس نمود. از طرفی به نظر می‌رسد افرادی که میان ایران و اسرائیل در رفت و آمد بودند نیاز به صدور انواع روادید سفر و تجاری داشتند که بدون وجود یک کنسولگری مستقر امکانش فراهم نبود. البته تلاش برای حل و فصل اختلافات با ایالات متحده و بهبود هر چه بیشتر روابط با آن کشور در پی نخستین سفر طولانی محمدرضا شاه پهلوی به ایالات متحده در آبان ۱۳۲۸ و کسب آگاهی از نفوذ بیش از اندازه‌ی محافل سیاسی و مذهبی یهودیان در این کشور و اینکه یکی از پیش‌شرط‌های ایالات متحده برای بهبود روابط با ایران به‌خصوص در زمینه‌های اقتصادی و نظامی مشخص نمودن موضع ایران پیرامون موجودیت اسرائیل بود، قطعاً مهم‌ترین دلیل این پذیرش بوده است.

از سوی دیگر آژانس یهود از دوره رضاشاه فعالیت‌های گسترده‌ای در ایران آغاز کرده بود و در زمینه برقراری رابطه میان دو کشور نقش جدی‌ای ایفا کرد. موضوع سوءقصد نافر جام به محمدرضا شاه پهلوی در دانشگاه تهران در بهمن ۱۳۲۷ و تبعید ابوالقاسم کاشانی به لبنان و بازداشت برخی از مخالفان اسلامگرا و فاصله گرفتن هر چه بیشتر شاه از بخشی از روحانیون مخالف اسرائیل نیز در این شناسایی بی‌تاثیر نبود. روابط نامطلوب ایران با برخی کشورهای جهان عرب به‌ویژه مصر و عراق و نگرانی از تهدیدهای پیدا و پنهان آنها و غیرعربی بودن ایران و اسرائیل در خاورمیانه و نگرانی دو حکومت از کشورهای تندرو عربی و اینکه هر دو کشور دشمنان بالقوه مشترکی را در برابر خود می‌دیدند نیز در این موضوع مؤثر بود. از سوی دیگر چون ترکیه به‌عنوان اولین کشور اسلامی در ۲۸ مارس ۱۹۴۹ اسرائیل را به رسمیت شناخت ساعد نیز که خود سال‌ها در ترکیه دارای سوابق دیپلماتیک بود با الگو قرار دادن از این اقدام ترکیه، ایران جزو نخستین کشورهای اسلامی شد که اسرائیل را به رسمیت شناخته است. محمد ساعد در فاصله کوتاهی پس از شناسایی از نخست‌وزیری کناره رفت و به‌عنوان سفیر ایران به ترکیه اعزام شد. وی حدود یک سال پس از آن اقدام در نامه‌ای به وزارت خارجه بر ضرورت هم‌پیمانی ایران و اسرائیل تأکید ورزید.

موضوع شناسایی اسرائیل از سوی ایران، از همان بدو امر مورد اعتراضات مختلف به‌خصوص از جانب کشورهای عربی قرار گرفت. دوره نخست‌وزیری دکتر محمد مصدق، در هشتم اردیبهشت ۱۳۳۰ آغاز شد. براساس اسناد وزارت امور خارجه ایران، از همان روزهای آغاز کار دولت مصدق، روزنامه‌های جهان عرب فعالیت‌های پیگیر را در جهت لغو شناسایی اسرائیل توسط ایران به کار بستند. چشم امید آن‌ها نیز به آیت‌الله کاشانی که او را پرچمدار مبارزه با استعمار انگلستان در ایران به‌شمار می‌آوردند، دوخته شده بود. در عین حال در همین مقطع، حسین مکی در نطقی در مجلس شورای ملی به موضوع شناسایی اسرائیل در زمان محمد ساعد به‌شدت حمله کرد و انجام این عمل را فقط با دریافت رشوه از سوی نخست‌وزیر وقت امکان‌پذیر دانست. او در سخنان بسیار خفیه خود گفت: «جبهه ملی از اول موافق شناسایی دولت جعلی اسرائیل نبوده و نیست». طی روزهای پس از آن روزنامه‌های عراق نیز به این موضوع پرداختند و از روحانیون کشور خود خواستند تا آن‌ها هم به پیروی از علمای مصر، سوریه و لبنان، نامه‌ای به آیت‌الله کاشانی در باب قطع روابط بین ایران و اسرائیل بنویسند. کشورهای عربی به مقامات دولت مصدق اطلاع دادند که در صورت بازپس‌گیری شناسایی اسرائیل از سوی دولت ایران آن‌ها نیز در جریان اختلافات ایران و انگلستان بر سر مسئله نفت، از موضع ایران حمایت خواهند کرد. در همین زمان بود که آیت‌الله کاشانی در مصاحبه‌ای با روزنامه‌المصری بغداد گفت: «فسخ شناسایی اسرائیل توسط ایران حتمی است». در پی این سخنان، باقر کاظمی، وزیر امور خارجه کابینه مصدق در شانزدهم تیر ۱۳۳۰ در مجلس حاضر شد و تصمیم دولت بر تعطیلی کنسولگری ایران در بیت‌المقدس را به اطلاع نمایندگان رساند. البته دولت در اعلامیه رسمی که در روز بعد انعکاس داد، علت این اقدام را کاهش درآمدها بر اثر قطع صادرات نفت و الزام دولت به صرفه‌جویی‌های ارزی عنوان کرد.

محمد ساعد مجموعاً دو بار نخست‌وزیر و هشت مرتبه وزیر امور خارجه و یک بار وزیر کشور و چهار مرتبه سفیر کبیر و وزیر مختار و چهار دوره نماینده مجلس سنا و یک دوره وکیل مجلس بوده‌است. درباره او گفته‌اند که دیپلماتی ورزیده و سیاستمداری عاقل بود. به افکار عمومی عقیده داشت و غالباً در دوران نخست‌وزیری خود، وزیرانی انتخاب می‌نمود که در بین مردم وجهه داشتند. به آذربایجان و آذربایجانی علاقه‌مند بود. به زبان‌های روسی و فرانسوی مسلط بود و ترکی استانبولی را نیز روان صحبت می‌کرد. در اجرای قانون سخت‌گیر و استوار و یکی از بااستقامت‌ترین رجال ایران محسوب می‌شد. پس از مرگ به‌هیچ‌وجه مالی از او باقی نماند. محمدساعد مراغه‌ای در ۱۰ آبان ۱۳۵۲ در ۹۲سالگی در تهران درگذشت.

دیپلمات‌ها

حضور فعال ایران در بریکس

رئیس کمیته امور بین‌الملل شورای فدراسیون روسیه در دیدار با سفیر ایران از جمهوری اسلامی ایران درخواست کرد، در نشست‌های پارلمانی کشورهای عضو بریکس حضور فعالی داشته باشد. کاظم جلالی، سفیر ایران در مسکو روز سه‌شنبه ۱۴ فروردین با «رئیس‌جمهوری کاراسین»، رئیس کمیته امور بین‌الملل شورای فدراسیون روسیه ملاقات و در خصوص همکاری‌های پارلمان‌های دو کشور گفت‌وگو کرد. کاراسین روابط دو کشور در همه زمینه‌ها را خوب توصیف کرد و با اشاره به برگزاری نشست‌های پارلمانی کشورهای عضو بریکس، از جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان عضو جدید ولی مهم بریکس درخواست کرد که در این نشست‌ها حضور فعال داشته باشد. سفیر ایران نیز با تشکر از مواضع اصولی روسیه در قبال حمله اسرائیل به ساختمان بخش کنسولی سفارت ایران در دمشق، این اقدامات را در راستای به‌انفعال کشاندن و تضعیف جبهه ایران و مقاومت خواند و گفت: اما جبهه مقاومت و جمهوری اسلامی ایران نشان داده‌اند که چنین اقداماتی منجر به تضعیف آن نخواهد شد. ایران بریکس را گروهی مهم و تأثیرگذار می‌داند و تصمیم دارد نقشی فعال در بریکس ایفا کند از این‌رو در رویدادهای آن نیز به صورت جدی حضور خواهد داشت.

رایزنی آمریکا با کشورهای حوزه قفقاز درباره ایران

معاون نماینده ویژه آمریکا در امور ایران در سفر به کشورهای ارمنستان، آذربایجان و گرجستان در منطقه قفقاز، درباره نقش ایران در منطقه با مقامات این کشورها گفت‌وگو کرد. «آبرام پیلی» نماینده ویژه آمریکا در امور ایران که به کشورهای منطقه قفقاز سفر کرده بود، در یک گزارش ویدئویی کوتاه که درباره این سفر در صفحه خود در شبکه اجتماعی ایکس منتشر کرده است، اشاره کرد که «موضوع ایران از محورهای رایزنی او با مقامات گرجستان، ارمنستان و آذربایجان است. در دیدارهای هیئت‌آمریکایی با هیئت‌های شورای امنیت ملی، وزارت امور خارجه، بانک مرکزی و کمیته درآمدهای دولتی ارمنستان درباره طیفی از مسائل، از جمله امنیت مرزها، اجرای تحریم‌ها، حقوق بشر و نگرانی‌هایمان درباره عرضه تسلیحات ایران به روسیه و گروه‌های تروریستی در سراسر جهان گفت‌وگو کردیم.» او با اشاره به دیدارهای خود با مقامات وزارت امور خارجه، ریاست‌جمهوری و بانکی جمهوری آذربایجان گفت که درباره ایران با آن‌ها گفت‌وگو کرده است. پیلی همچنین گفت که با سفیر اسرائیل در جمهوری آذربایجان نیز دیدار کرده است.

دبیر شورا عالی امنیت ملی در آستانه

دبیر شورا عالی امنیت ملی برای شرکت در نشست دبیران شوراها امنیت ملی کشورهای عضو شانگهای در رأس هیئتی عالی‌رتبه عازم آستانه شد. احمدیان نماینده‌ی رهبری و دبیر شورا عالی امنیت ملی صبح روز سه‌شنبه ۱۴ فروردین به دعوت همتای قزاقستانی برای شرکت در نشست دبیران شوراها امنیت ملی کشورهای عضو شانگهای در رأس هیئتی عالی‌رتبه عازم آستانه شد. بعد از عضویت دائم جمهوری اسلامی ایران در سازمان شانگهای این نخستین حضور دبیر شورا عالی امنیت ملی در چنین اجلاس است. احمدیان در حاشیه‌ی این نشست با تعدادی از همتایان خود از کشورهای عضو دیدار خواهد داشت.